

NASİHAT DESTANLARININ EĞİTİMDEKİ ROLÜ The Role of Education Counsel Epics Poetry.

Hüseyin ÖZCAN*

Özet: Eğitimde edebi metinlerden yararlanılması yaygın bir metottur. Halk edebiyatı eserleri toplumun eğitimi için temel, milli kaynaklardır. Halk edebiyatı içinde özellikle âşık tarzı şiir geleneği içerisinde şairler fonksiyonel olarak çalışmakta, kültür öğelerini geleceğe taşımaktadırlar. Yaygın halk eğitiminin önemli bir unsuru olan âşıklar toplumun her kesiminde kendini gösterir. Nasihatler, hemen hemen her meslek grubu tarafından kişilerce söylenir. Bu zümreye mensup olanlardan biri de şairlerdir. Şairler nasihatın lüzumuna o derece inanmışlardır ki, bu alanda bağımsız eserler yazmışlardır. Türk halk edebiyatı, nasihat türü şiirler yönünden çok zengindir. Nasihat kültür hayatının bir parçasıdır.

Türk milleti zengin bir kültüre sahiptir. Milletimizin duygu dünyasındaki derinlik ve zenginlik, içtenlikle sergilenen sözlü kültür ürünlerinde belirgin olarak ortaya çıkar. Etkili ve önemli bir rehberlik kaynağı olan edebiyattan, eğitimcilerimiz yaygın eğitimde yeterince yararlanmalıdır. Nasihat destanları gibi birçok halk edebiyatı metinlerimiz okul öncesi, ilköğretim ve lise çağı ve halk eğitimi seviyelerine göre uyarlanabilir.

Anahtar sözcükler: Nasihat Destanları, Âşık Edebiyatı, Eğitim

Abstract: Benefiting from literary texts is a common method in education. Folk literature texts are main national sources for people. Turkish folk literature presents various materials for community education. In the style of poetry, especially love poets in the tradition of folk literature. Works as a functional, Cultural elements are of the future. Widespread public education of all sections of Society manifests itself an important elements of the lovers.

Preach, is said by people in almost every occupational group by belonging to this class that is one of those poets. Necessity of advice that he believed poets degrees, even in the works in this area have brought to the body. Turkish folk literature, poetry is very rich in the type of advice. Counsel, a part of cultural life. The Turkish nation has a rich culture The depth and wealth of our nation in the world of feeling, sincerely oral culture products exhibited significantly occur. Effective as a source of guidance and literature is an important, educators should make use of non-formal education enough. As shown in the case of counsel, a lot of folk literature texts pre-school, elementary and high school age and can be adapted according to levels of public education.

Keywords: Counsel Epics Poetry, Lover Literature, Education.

* Doç. Dr.-, Fatih Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.

Eğitimle ilgili eserler yazılırken kaynak olarak halk edebiyatı türlerinden özellikle yararlanılması gerekmektedir. Çünkü bu kaynaklar yüzyıllarca halkın zevkine uygun türetilmiş, milletin dilinde işlenerek benimsenmiş ve nesillerden nesillere aktarılagelmiş, kültürel özellikleri içinde barındıran edebi mahsullerdir. Sanat dallarında o millete ait kaynaklardan yararlanılması temel bir ihtiyaçtır. O topluma ait kültür ve medeniyet değerlerinin çocuklara aktarılması, çocukta millet ve milli kimlik şuruu oluşturulmasında ifade ettiğimiz kaynaklardan yararlanma zorunluluğu vardır.

Kişilere sosyal bilimlerin kavratılmasında edebi metinlerin kullanılması konunun uzmanları tarafından tavsiye edilen bir yoldur. “Özellikle 1990’lı yıllarda, sayıları gittikçe artan sosyal bilgiler eğitimcilerinin, edebi çalışmaların sosyal bilgiler öğretimine önemli katkılarının olduğunu kabul etmeye başladıkları görülmüştür. ABD’de birçok eyaletin eğitim programlarında yer alan rehber ilkelerinde, özellikle ilköğretimde, edebiyat ve sosyal bilgiler arasındaki güçlü ilişki vurgulanmıştır.”¹

Edebi eserler milletlerin yüzyıllar boyu süren birikimlerini yansıtmaktadır. Bu birikimler o toplumun hayata bakışını, ideallerini içermektedir. Halkın kültürel ve sosyal değerleri, edebi metinlerle işlenerek korunur ve sonraki nesillere bu yolla aktarılır.

Halk edebiyatı tarihsel ve toplumsal ortaklıklardan beslenen diliyle, içeriğiyle zorlama etkenlerin olmadığı, en önemlisi de Türk halkının ulusal özünü taşıyan edebiyattır.² “Önemli sayıdaki halk anlatılarının halkın kendini edebi olarak ifade etmesinden daha fazla bir anlamı vardır. Halk anlatıları, gerçek anlamda sistematik olarak incelendiğinde aslında bir halkın kendi yaşama tarzıyla ilgili derinlemesine bilgi veren etnografyası olduğu görülecektir.”³ Bu açıdan bu ürünleri salt bir edebi metin olarak görmemek gerekmektedir.

The Social Studies dergisinin 1992’den beri yayımladığı sayılarında yer alan çok sayıda makalede, Sosyal Bilgiler kapsamında çocuk edebiyatı ürünlerinden; tarih eğitimi ve öğretimi, coğrafya öğretimi, arkeoloji eğitimi, çevre eğitimi, karakter ve ahlak eğitimi, sosyal bilinç, kültürel değerlerin öğretimi, ekonomi, sosyal konuların öğretimi (göç, kölelik, çok kültürlülük, soykırım, başka kültürleri tanıma, savaş, vb.) alanlarında yararlanmaya ilişkin örneklerin sunulması yanında genel olarak tarih, coğrafya ya da

¹ Mc Govan, T.; Guzzetti, B.: “Edebiyat Temelli Sosyal Bilgiler Öğretimi” Çev: Ahmet Doğanay Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi <http://turkoloji.cu.edu.tr>

² Erman Artur: Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri, Kitabevi yayınları, İstanbul 2004,s.XIII.

³ William R.Bascom: Four Functions of Folklore, Journal of American Folklore, 1954, S. 67, s. 337

sosyal bilgiler öğretiminde çocuk edebiyatının değeri ve önemi üzerine de yazılar yer almıştır.⁴

Türklerin İslam dinini kabulüyle başlayan süreç sonrasında yeni din tabii olarak sosyal hayatımızın her alanında etkisini göstermiştir. Toplumun aynası olan edebiyat bu duygu ve düşünceleri edebi eserler yoluyla yansıtmıştır. Tanzimat'la birlikte başlayan batılılaşma sürecinde yönünü batıya çeviren birçok edibimiz, geçmişin zengin kültürel unsurları yerine batının kültürel değerlerini eserlerine malzeme yapmıştır. Siyasi görüş ve düşüncelerle milletin aslına ve kimliğine karşı takınılan bu tavrın bir çok uygulaması zaman zaman görülmektedir. Bu kafa ile beden zıtlığı gibidir.

Bu taklitlerin ve küreselleşmenin etkisiyle bazı mitlerimiz unutulma tehlikesiyle karşı karşıyadır. “Kökünü hangi kültüre dayanırsa dayansın, Türk kültür hayatında zemin tutmuş ve toplumsal uzlaşma temelinde benimsenmiş mit ve ritüelleri yaşatmak, çağdaşlaştırarak küresele kazandırmak ve mit yoksullaşması ve bunun doğal sonucu olarak öteki milletlerin mitlerini benimseme olgusu karşısında yeni ve yaratıcı çözümler aramak gerçeği, unutulmamalıdır.”⁵ Milleti ayakta tutan kültürel değerler toplumsal dayanışmayı sağlayan en etkili unsurlardandır. Toplumların ideallerinin oluşmasında en eski inançlar ve bakış açıları etkili olmaktadır. Bu inançların izleri de özellikle sözlü kültüre dayalı halk metinlerinde rastlanmaktadır.

“Batılılar, Halk edebiyatı ve folklordan faydalanarak opera, bale, tiyatro, roman ve çocuk şiiri yazdılar. Sözlü ve yazılı kaynaklara yönelmek batıda gelişen çocuk edebiyatının ana damarını sağlamlaştırdı. Destanlar ve efsaneler çağdaş edebiyata dönüşürken batı, hem edebiyatı hem de kültürü yaşatmayı amaçlıyordu.”⁶ Türkiye olarak bu konuda yeterince etkin olmadığımızı söyleyebiliriz. Zengin kaynaklarımızın gücünden yeterince yararlanılmadığı gibi bunların algılanmasına yönelik farklı yaş gruplarının seviyesine göre uyarlamaların yapılmadığını, görsel sanatlarla yansıtılmadığını görmekteyiz.

Milli kültürümüzün en önemli ve en eski örneklerinden olan şiir çeşitli türleriyle her dönemde etkin ve yaygın olarak görülmektedir. Dilden dile, telden tele, gönülden gönüle aktarılarak zamanımıza kadar ulaştırılan halk şiirleri halkımızın en samimi söyleyişlerini barındıran önemli kültür hazinelerimizdendir. Türk sosyal hayatının özeti olan halk şiirinde aşk, tabiat, yiğitlik, sevinç, hüzn, vatan ve millet sevgisi, idealler vb. bütün

⁴ Ahmet Şimşek: “Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretimi Alanı Çocuk Edebiyatı Ürünlerinden Yararlanma Bağlamında Çağdaş Dünyanın Neresindedir?” (4-6 Ekim 2006) *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara

⁵ Öcal Oğuz: *Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s. 8

⁶ Mustafa Ruhi Şirin: “Mustafa Ruhi Şirin’le Çocuklar İçin Edebiyat Üzerine” *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, s. 342, 343

duyguların yansımaları görülür. Başta dil öğretimi ve Türkçeyi güzel kullanma olmak üzere bir çok hedefe yönelik olarak yaygın etkisi olan aşık tarzı şiir örneklerinden yararlanılabilir.

Ve zin kafiye aliterasyon ve seciden faydalanarak hisleri, fikirleri, hayalleri tezata, mübalağaya, güldürmeye tuhaflıkla şaşırtmaya dayalı bir takım söz kalıplarının içinde ardarda ister açık ister kapalı şekilde ustalıklı sıralanmasından oluşan tekerlemeler⁷ kişilerin dünyasında önemli bir yere sahiptir. Tekerlemelere aşık şiirleri, halk şiirleri, masallar, Karagöz ve orta oyunu gibi farklı türlerde rastlamak mümkündür. Tekerleme halk anlatı sanatında farklı türlere en iyi uyarlanan biçimsel süstür.⁸ Nasihat destanlarının içersinde sıkça örneklerine rastlanan “Bir milletin hayat görüşüne ve kültür birikimine dayanan atasözleri, iç kuruluş ve dış yapı yönünden taşıdıkları özelliklerle edebi türler arasında ciddi bir yere sahiptir. Atasözleri sözlü gelenekte olduğu kadar kültür hareketini geliştiren zümreler tarafından da bilhassa olaylar karşısında, görüşlerine kuvvet kazandırmak için sıkça başvurulan bir ifade vasıtası olmuştur.”⁹ Yine nasihat destanlarının içinde sıklıkla kullanılan “Deyimler ulusal damga taşıyan dil varlıklarıdır. Ulusun söz yaratma gücünden doğar. Her deyim hoş bir buluştur. Bir küçük söz dağarcığına, koca bir anlam sığdırılmıştır.”¹⁰

Yaygın ve örgün halk eğitimi kapsamında oluşturulacak eserlerde akışa uygun olarak atasözleri ve deyimlerimizin kullanılması metne hem bir anlatım zenginliği ve estetiği katacak, hem de çocuklara anlama ve ifade etme zenginliği kazandıracaktır.

Mizah, edebi metni özellikle çocuklar için eğlenceli kılan bir unsurdur. Nasihat destanlarının oluşturduğu mizaha dayalı anlatımlardan oluşan kompozisyon eğlenceli ve eğitici bir malzeme olarak değerlendirilebilir.

Halk kültürü doğumdan ölüme kadar insanların yaşantısında yer alan maddi ve manevi bütün kültür öğelerini kapsar. Halk kültürü araştırmaları halkın düşünce duygu ve sezgisinin temeldeki karakteristiklerini, halk yaşayışının temel dinamiklerini, töre ve geleneklerini tutum ve davranışlarını yaratı ve becerilerini, sevgi ve beğenilerini inceleyip araştırarak ulusal kültürün doğru bir biçimde işlenmesine, değerlendirilmesine ve yorumlanmasına katkılarda bulunur.¹¹

Halk kültürünü en canlı şekilde yaşatan, işleyen ve geleceğe taşıyan unsurların başında halk edebiyatı gelmektedir. Halk edebiyatı içinde

⁷ Şükrü Elçin: *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara 1986, s. 589

⁸ Pertev Naili Boratav: *Tekerleme*, İstanbul 2000, s. 9

⁹ Ali Öztürk: *Türk Anonim Edebiyatı*, İstanbul 1985, s. 257, 263

¹⁰ Ömer Asım Aksoy: *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul 1983, s. 47

¹¹ Erman Artun: *Halk Kültürü Araştırmaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008., s. 9.

özellikle aşık tarzı şiir geleneği içerisinde şairler fonksiyonel olarak çalışmakta, kültür öğelerini geleceğe taşımaktadırlar.

Aşığın dinleyicisine kendi hayat tecrübesinden veya sözlü kültür ortamında yaygın olarak atasözü formunda yaşayan halk felsefesinden temaları ve onları içeren deyim ve atasözlerini kullanmak suretiyle öğüt vermeye yönelik olarak ele aşık tarzı veya anlatım tutumudur. “Nasihatname” veya “atasözü destanları” olarak bilinen destanların tamamı başta olmak üzere pek çok destan öğüt vermeye yönelik bir işleyiş veya anlatım tutumuyla (eda) oluşturulmuşlardır.¹²

Yaygın halk eğitiminin önemli bir unsuru olan aşıklar toplumun her kesiminde kendini gösterir. Özellikle kahvehaneler içerisinde mekân tutan âşıklar halkın da cazibe merkezini oluşturur.

Kişilerin bilerek veya bilmeyerek yaptıkları hatalar karşısında, başkaları tavır alırlar. Bu tavır, genellikle nasihat verme şeklinde olur. Tecrübeli, yaşlı, bilgili, saygıdeğer kişiler tarafından verilen nasihatler toplum düzeninin sağlanmasında ve devamında önemli fonksiyon icra ederler. Nasihatler, hemen hemen her meslek grubu tarafından kişilerce söylenir. Bu zümreye mensup olanlardan biri de şairlerdir. Şairler nasihatın lüzumuna o derece inanmışlardır ki, bu alanda eserler dahi vücuda getirmişlerdir.¹³ Benzer şekilde Divan Edebiyatında da nasihatname tarzı eserler meydana getirilmiştir.¹⁴ Türk toplumunun sosyal hayatında kurumsallaşan bir yapı olan köy odalarında okunan eserler arasında nasihatname türü eserler de bulunmaktadır.

Âşıklar, gerek sağlığında gerekse öldükten sonra, fikirlerinin toplum üzerinde etkili olmasını düşünen âşıklar da şiirlerinde nasihat konusuna oldukça önem verirler. Şiirin gücünü kullanarak toplumu ikaz ve insanca yaşama fikrini dayatmak için, bir bakıma kendilerini vazifeli sayan âşıklar, Divan şairlerinde olduğu gibi başlı başına eser vücuda getirmemişlerse de nasihat konulu şiirler söylemişlerdir. Bu şiirler, Nasihat, Öğüt Destanı, Nasihat gibi adlarla başlıklandırılmıştır.¹⁵

Destanlar, âşıkların bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlattığı koşma nazım biçiminde yazdığı şiirlerdir. Âşıklar, toplumsal konuları en çok destanlarda işlemişlerdir. Günlük hayatın küçük olaylarından büyük sosyal hareketlere kadar destanlar her türden olayı içine alır.

¹² Özkul Çobanoğlu: Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 103.

¹³ Doğan Kaya: Aşık Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul 2000, s. 267

¹⁴ (Geniş bilgi için bkz.: Mahmut KAPLAN, Divan Edebiyatında Manzum Nasihatname Yazan Şairler ve Eserleri I, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, C. III, S. 3, Van, 1992, s. 23-68.)

¹⁵ Doğan Kaya: a.g.e., s. 268.

Destanlarda genel temalar yerine belli bir olay veya bazıları kalıplaşmış toplumu derinden etkileyen çeşitli olaylar, hayat sahneleri, yankı uyandıran savaşlar, ayaklanmalar, kıtlık, depresyon, yangın, salgın vd. gibi belli konular işlenir. 19. yüzyılın sonlarından itibaren güldürücü, taşlama, tenkit, öğüt ve hiciv öğelerinin hâkim olduğu destanlara da rastlanmıştır. Bazı meslek erbabı da destanların konusu olmuştur. Halk gelenekleri ve sosyal düzenle ilgili konularda da destanlar yazılmağa başlanmıştır.¹⁶

Âşık Tarzı Türk şiirinde tavsiye, öğüt verme nitelikli şiirler nasihat destanlarını oluşturur. Bu metinler, başlangıçtan günümüze birçok atasözü ve deyim, mahalli söyleyişler, konuyla ilgili dini referansları, ayet, hadis ve vecizeleri barındırır. Destan formunun yapısına uygun düşen nasihatlerde mizahi unsurlardan da yararlanır. Nasihat destanlarının en etkin özelliği de muhataplarını bu yolla eğitmeyi hedeflemesidir.

Âşık destanları yüzyıllarca toplumun haberciliğini üstlenmiş, ezgiyle desteklenmiş şekil ve tür özellikleriyle günümüze taşınmıştır. Destanlar yeni yurt tutulan Osmanlı coğrafyasında oluşan kültürel değişim ve gelişimin toplumsal dokuya yansıma sürecini yapısal ve işlevsel bakımdan anlaşılmasında ve tahlilinde birinci derecede kaynaklardır. Destanlarda işlenen ne olursa olsun doğrudan doğruya insan ögesi üzerindeki etkilerine değinilir. Destanlar âşığın yaşadığı çağdaki sosyal yapıyı belirlemek açısından önemlidir. Destanlarda toplumun sosyal yapısını, psikolojisini görebiliriz. Bu yönüyle destanlar sosyal tarihe kaynaklık ederler. Destanların arka planında dönemin sosyal, ekonomik çarpıklıkları, yozlaşan değerler karşısında farklı davranış biçimleri sergileyen kişiler vardır.¹⁷

Kültürü oluşturan ve gelecek nesillere aktaran insandır. Her insan içinde bulunduğu kültürden beslenir, etkilenir, kültürüne katkıda bulunur ve sonraki nesillere kültürünü taşır. Milletleri birbirinden ayıran milli kültür değerleridir. Kültürü oluşturan unsurlar tahlil edildiğinde o millete ilgili kültürel keşifler ortaya çıkacaktır. Türk milleti zengin bir kültüre sahiptir. Milletimizin duygu dünyasındaki derinlik ve zenginlik, içtenlikle sergilenen sözlü kültür ürünlerinde belirgin olarak ortaya çıkar.

Destanların istisnasız tamamının yerine getirdiği yegane işlev halkın yaygın eğitiminin sağlanmasıdır. Bu eğitimin iki boyutundan sözedilebilir. Birincisi toplumda yerleşik durumda olan bilgi ve inançların destanlar tarafından güncelleştirilerek tekrar topluma döndürülmesidir. Aşıklar

¹⁶ Kazım Yetiş: “Destan”, TDV İslam Ans. C.6, İstanbul ve M.Sabri Koz “Âşık Edebiyatında Destan ve Destan Konuları”, Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler 2, Konya. 1985, Ayrıca aynı yazar “Âşık Edebiyatında Destan”, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul 1987.

¹⁷ Erman Artun: “Destan Söyleme Geleneğinde Zileli Âşık Tâlibi'nin Yeri” İstanbul 2005, s. 8, <http://turkoloji.cu.edu.tr>

geleneksel değerleri güncelleştirerek tekrar edip güçlendirmeleri konusunda destanlarının dolayısıyla kendilerinin yaptıkları yaygın eğitimin farkındadırlar... Aşık tarzı destanlar içinde Türk ve Müslüman olmayan Ermeni ve Rum aşıkların ürettikleri de dahil olmak üzere Türk sosyo-kültürel yapısını oluşturan sosyal normlarla çatışan veya onları tahkir edip aşağılayan bir tane bile destana rastlanılmaması tamamının mevcut değerleri yeni örneklerle gündeme getiren muhtevaya sahip olmaları geniş kitlelerin eğitiminde oynadıkları rolü ve bu eğitimin mahiyetini göstermektedir.¹⁸

Etkili ve önemli bir rehberlik kaynağı olan edebiyattan, eğitimcilerimiz yaygın eğitimde yeterince yararlanmalıdır. Nasihat destanları örneğinde görüldüğü gibi bir çok halk edebiyatı metinlerimiz okul öncesi, ilköğretim ve lise çağı ve halk eğitimi seviyelerine göre uyarlanabilir.

Metin incelemeleri yoluyla eserde kullanılan atasözü, deyim vb. söyleyişler çocuklara kavratılarak metnin anlaşılabilirliğine katkı sağlanır ve metinlerdeki dil ve söyleyişler geleceğe taşınabilir. Dilbilgisi vb. Türk dili ve edebiyatı konularının öğretiminde kullanılan örnekler, özellikle halk edebiyatı metinlerinden seçilerek öğrencilerde asıl metne karşı bir ilgi uyandırılabilir. Özetle; zengin edebi kaynaklarımızın farkına varılmalı ve bunlardan alınacak ilham, gerek büyükler gerekse çocuklar için oluşturulacak her türden eğitim ve sanat alanına yansıtılmalıdır.

---

¹⁸ Özkul Çobanoğlu: a.g.e., s. 119.